

16. YÜZYIL ŞAİRİ HAYRETÎ'NİN YAYIMLANMAMIŞ İKİ GAZELİ VE BU İKİ GAZEL ÜZERİNE DEĞERLENDİRMELER

Karden KARAKOÇ*

Özet

16. yüzyıl, klasik Türk edebiyatının zirve isimlerinin yetiştiği bir dönemdir. Bu dönemin en büyük şairlerinden biri de Hayretî'dir. Vardar Yenicesi'nde doğan Hayretî, Mevlevî şeyhi Yûsuf-ı Sîneçâk'ın kardeşidir. Mutasavvıf bir kişiliğe sahip Hayretî, önce Şeyh İbrahim Gülşeni'ye intisap etmiş daha sonra da Bektaşîliği benimsemiştir. Ömrünün sonuna doğru gözlerini kaybeden Hayretî'nin mürettep bir divanı vardır. Hayretî Divanı'nı Mehmet Çavuşoğlu ve M. Ali Tanyeri yayımlamıştır. Tezkire yazarlarının değerlendirmelerine göre âşıkane, halk zevkine uygun, sade ve hoş giden gazelleri olan Hayretî'nin şiirlerine pek çok mecmua ve kısmen de cönklerde rastlamak mümkündür. Bu şiirlerden bazıları şairin divanında mevcutken bazıları ise şairin divanında yoktur.

Şair tezkireleri, tarihi ve biyografik kaynaklar tarandığında 16. yüzyılda yaşamış başka Hayretî mahlaslı bir divan şairine henüz rastlanmamıştır. Milli Kütüphane 06 Mil Yz A 3291 numaralı şiir mecmuasında Hayretî mahlasıyla kayıtlı 28 gazel bulunmaktadır. Bu gazellerden 3'ü Mehmet Çavuşoğlu ve M. Ali Tanyeri'nin hazırladığı *Hayretî Divanı*'nda bulunmamaktadır. *Hayretî Divanı*'nda bulunmayan 3 gazelden 1'i daha önce yapılan makale çalışmasıyla yayımlanmıştır. Bu çalışmada mecmuada Hayretî mahlasıyla kayıtlı olan ve daha önce hiçbir çalışmayla yayımlanmayan 2 gazelin şekil ve muhteva özellikleri incelenerek, *Hayretî Divanı*'ndaki diğer şiirlerle mukayesesi yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hayretî, Hayretî Divanı, gazel, şiir mecmuası

TWO UNPUBLISHED ODES OF HAYRETÎ WHO WAS ONE OF THE POETS IN 16TH CENTURY AND THE EVALUATIONS ON THESE ODES

Abstract

16th century is a period when the significant persons of Classical Turkish literature grew up. One of the great poets in this period is Hayreti. Hayreti who was born in Varnar Yenice was the brother of Yusuf-ı Sîneçâk who was the mevlevi sheikh. Hayreti who had a mystic personality firstly initiated to Shekh İbrahim Gülşeni and then, adopted The Bektashism. Hayreti who lost his eyes to the end of his life had the reorganized divan. Mehmet Çavuşoğlu and M. Ali Tanyeri published Hayreti's Divan. According to the evaluations of writers on the collection of biographies, it is possible to see poems of Hayreti, who had the amorous, popular, plain and likable odes, on many journals and the records of public literature. While some of these poems are available on the poet's divan, some of them are not available.

When the poets' collection of biographies, historical and biographical sources have been reviewed, another divan poets with the assumed name of Hayreti who lived in 16th century have not been seen yet. There are 28 odes recorded with the assumed name of Hayreti on the journal of poem

* Doktora Öğrencisi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı.

e-posta: kardenkarakoc@yandex.com

with the number of 06 Mil Yz A 3291 in The National Library. Three of these odes are not available on Hayreti's Divan that Mehmet Çavuşoğlu and M. Ali Tanyeri prepared it. One of three odes which are not available on Hayreti's Divan was published with an article which was made previously. On this study, the form and content features of 2 odes which are not recorded with the assumed name of Hayreti on the journal and have not been published on any studies were reviewed and their comparison with the other poems on Hayreti's Divan was made.

Keywords: Hayretî, Hayreti's Divan, Ode, Journal of Poem

Giriş

16. yüzyıl, klasik Türk edebiyatının en büyük şairlerinin yetiştiği dönemdir. Bu yüzyılda yaşayan en büyük şairlerden biri de Hayretî'dir. Hayretî'nin hayatı ve şahsiyetine dair bilgileri tezkirelerden ve tarihi kaynaklardan elde etmek mümkündür. Hayretî'nin asıl adı Mehmet'tir. Osmanlı coğrafyasının önemli bir kültür merkezi olan ve çok sayıda şairin yetiştiği Vardar Yenicesi'nde doğmuştur. Mesleği sipahiliktir ve akıncı beyleriyle Üsküp, Belgrad gibi çeşitli yerlerde bulunmuştur. Eğitimi hakkında bilgi yoktur; ancak "celebi" unvanını kullanmasına bakılarak şairin eğitim gördüğü anlaşılmaktadır. Kuvvetle muhtemel kardeşi Yusuf Sineçâk gibi önce Gülşenî daha sonra da Bektaşî tarikatına girerek eğitimini tamamlamıştır. Ömrünün sonuna doğru gözlerini kaybetmesine rağmen şair ve şiir meclislerine katılmaya devam etmiştir. Tezkirelerde sıklıkla anlatılan bir rivayete göre Hayretî, Vardar Yenicesi'nden İstanbul'a devrin ileri gelenlerinden ihsanlar umarak gelir ve Kanuni döneminin devlet adamlarından biri olan İbrahim Paşa'ya bir kaside sunar. Bu kasideyi beğenen İbrahim Paşa, Hayretî'nin nasıl bir şair olduğunu onunla aynı memleketten olan Hayâlî Bey'e sorar. Hayâlî Bey'in onu tok gözlü ve kimseye baş eğmeyen bir kişi olarak tanıttığından dolayı küçük bir tımarla geçiştirilir.¹

Hayretî'nin yaşadığı Vardar Yenicesi, dönemin büyük şairlerinin yetiştiği, kendine has edebi iklimin ve mahallî kültürün yaşandığı bir coğrafyadır. Bu coğrafyanın mahallî unsurları, rind ve kalender söyleyiş tarzı Hayretî'nin üslubuna yansımıştır. Ömrü boyunca tasavvufla ilgilenen ve çeşitli tarikatlara yakınlık gösteren Hayretî, şiirlerinde hem Hz. Ali ve on iki imamı hem de dört halifeyi övmüştür. Hayretî, "Ca'ferî-mezheb safâyi cânlaruz" (Çavuşoğlu-Tanyeri, 6. musammat, 7. beyit) dizesinde mezhebini Ca'ferî, "Hânekân-ı 'ışk içinde baş açık Bektaşîyem" (Çavuşoğlu-Tanyeri, 306. gazel, 5. beyit) dizesinde ise Bektaşî olduğunu açıkça dile getirmektedir. "Hayretî, vahdet-i vücûda dayanan bir tasavvuf anlayışına sahiptir. O ilâhî aşk deryasına dalan bir rinttir. Engin ve kararsız bir gönle sahip mutasavvıflardandır. Şiirlerinde dikkat çeken tasavvuf, çoğu divan şairinin aksine, estetik kaygılardan çok, normal bir hayat tarzının yansıması olarak yer almıştır" (Tatçı, 1998b: 7).

¹Hayretî'nin hayatı hakkında bilgiler için bkz. Kühü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı (İsen, 2017: 128-129), Meşâ'irü's-şu'arâ (Kılıç, 2018: 274), Latîfî Tezkiresi (Canım, 2018: 206), Heşt Behişt (İpekten, Kut, İsen, Ayan, Karabey, 2017: 245), Gülşen-i Şu'arâ (Solmaz, 2018: 137), Hasan Çelebi Tezkiretü's-şu'arâ (Sungurhan, 2017: 314), Mehmed Süreyya, Sicill-i Osmani, C. 2. s. 663.

Tezkirelerde Hayretî'nin şairliği övgü dolu sözlerle anlatılmıştır. Âşıkane ve insan tabiatına hoş gelen gazelleri vardır (İpekten ve vd., 2017: 246), rind-meşrep, derviş-sıfat, tasavvuf ilminde bilgili, gazelde hoş-edaya sahip bir şairdir (Solmaz, 2018: 137). Kınalızâde Hasan Çelebi ve Âşık Çelebi ise Hayretî'nin sanattaki hünerini, sade bir dille yazmasına rağmen farklı manaları söz ustalığıyla birleştiren manasındaki “çâşnidâr” kelimesiyle ifade etmişlerdir (Sungurhan, 2017: 314, Kılıç, 2018: 274).

Hayretî samimi ve sade üslûbu, rindâne edası, zengin kelime hazinesi, çeşitli deyimler kullanması, mahallî tasvirlerle ve müşahhas unsurlara yer vermesiyle dikkati çeken bir şairdir. Onun âşıkane, halk zevkine uygun, sade ve hoş giden gazelleri bulunduğu tezkire yazarlarınca ortaklaşa kabul edilmektedir. M. Fuad Köprülü'ye göre de Hayretî, şiirlerinde Rumeli şehirlerinin hususiyetlerini ve aşklarını açık ve lâubali bir tarzda terennüm eden orijinal bir şairdir. Ayrıca tasavvuf terimlerini kullanmada oldukça maharetlidir. Şiirde âhenge dikkat eden ve aruza hâkim olan şair edebî sanatlarda da başarılıdır. Onun asıl şahsiyetini ise sanatlı ve mazmunlarla yüklü şiirlerinden çok dervişâne ve rindâne yolda samimi şiirleri aksettirir. Bu özellikleriyle Hayretî derviş, rindmeşrep, mustarip ve bazan da zevkperest bir şairdir (Tatçı, 1998a: 61).

Hayretî'nin Divanı, devrinde her tabakadan insanın beğenip okuduğu 16. yüzyılın geniş, hacimli mürettep divanlarından biridir. Gelibolulu Ali'nin naklettiğine göre *Hayretî Divanı*'ndan, *Hafız Divanı* gibi fal bakılırdı (İsen, 2017: 129). Mehmet Çavuşoğlu ve Mehmet A. Tanyeri'nin yedi nüsha üzerinden tenkitli metin olarak hazırladığı *Hayretî Divanı*² tevhid ve na'tla başlamakta; 20 kaside, 35 musammat, 1 müstezad, 487 gazel ve 7 kıt'adan oluşmaktadır. Mehmet Çavuşoğlu ve Mehmet A. Tanyeri'nin tenkitli metin olarak hazırladığı *Hayretî Divanı*; Hayretî Divanı'nda Din ve Tasavvuf³, Hayretî Divanı'nda Maddî Kültür Unsurları⁴, Hayretî Divanı'nda Âşık⁵, Hayretî Divanı'nda Sevgili ve Sevgilinin Fizikî Yapısı ile İlgili Özellikleri⁶, Hayretî Divanı'nda Bitkiler⁷, Hayretî Divanı'nda Kozmik Âlem ve Zaman⁸, Hayretî Divanı Sözlüğü⁹ adlı tez çalışmalarına konu olmuştur. Ayrıca *Hayretî'nin Divanı*'nda bulunan veya Hayretî'nin Divanı dışında kalmış,

² Çavuşoğlu, Mehmet, M. Ali Tanyeri (1981). *Hayretî Divan Tenkidli Basım*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

³ Tatçı, Mustafa (1986). *Hayretî Divanı'nda Din ve Tasavvuf*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

⁴ Sarı, Mehmet (1986). *Hayretî Divanı'nda Maddî Kültür Unsurları*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

⁵ Temizkan, Mehmet (1986). *Hayretî Divanı'nda Âşık*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

⁶ Arı, Ahmet (1987). *Hayretî Divanı'nda Sevgili ve Sevgilinin Fizikî Yapısı ile İlgili Özellikleri*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

⁷ Öztoprak, Nihat (1986). *Hayretî Divanı'nda Bitkiler*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

⁸ Güven, Hikmet Feridun (1988). *Hayretî Divanı'nda Kozmik Âlem ve Zaman*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

⁹ Gök, Selim (2017). *Hayretî Divanı Sözlüğü (Bağlamli Dizin ve İşlevsel Sözlük)*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

mecmua ve cönklerde rastlanan şiiirleriyle ilgili çeşitli makale çalışmaları da vardır.

1. 06 Mil Yz A 3291 Numaralı Mecmuanın Özellikleri

Mecmualar, divan sahibi şairlerin divanına girmemiş şiiirlerini barındırması açısından klasik Türk edebiyatının en önemli kaynakları arasındadır. Edebiyatımızda sayılarının çokluğu ve zengin muhteva özellikleriyle dikkat çeken mecmuaları Ağâh Sırrı Levent şu şekilde sınıflandırmıştır:

1. Nazîre mecmuaları,
2. Meraklılarca toplanmış, birer antoloji niteliğinde seçme şiiir mecmuaları,
3. Türlü konulardaki risalelerin bir araya getirilmesiyle meydana gelen mecmualar,
4. Aynı konudaki eserlerin bir araya getirilmesiyle meydana gelen mecmualar,
5. Tanınmış kişilerce hazırlanmış, birçok yararlı bilgileri, fıkraları ve özel mektupları kapsayan mecmualar (Levend, 2014: 166-167).

Bu çalışmaya kaynak olan Milli Kütüphane 06 Mil Yz A 3291 numarada kayıtlı şiiir mecmuasında şiiirler sıralanırken belirli bir düzen yoktur; ancak yer yer nazire şiiirler, zemin şiiir ve nazire şiiir belirtilmeksizin arka arkaya sıralanmıştır. Bu bakımdan mecmuanın kısmen bir nazire mecmuası olduğu söylenebilir.

06 Mil Yz A 3291 numaralı mecmuanın müstensih ve istinsah tarihine ilişkin mecmua üzerinde herhangi bir bilgi yoktur. Mecmua, 74 varaktan oluşmakta ve bazı kişi isimlerinin yer aldığı şuhûdu'l-hâl ile başlamaktadır. Mecmuada 111 farklı şaire ait 365 şiiir ve mahlası ve başlığı olmadığı için kime ait olduğu tespit edilemeyen 11 şiiirle birlikte toplam 376 şiiir bulunmaktadır. Mecmuada çoğunluğu 16. yüzyıl olmakla birlikte 14, 15 ve 17. yüzyılda yaşayan şairlerin şiiirlerine yer verilmiştir. Mecmuada en geç 17. yüzyılda yaşayan şairlerin şiiirlerine yer verilmesi mecmuanın 17. yüzyılda tertip edilmiş olabileceği ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Mecmuanın yazı stili baştan sona aynı olduğu için bir kişi tarafından tertip edildiği düşünülmektedir. Müstensih her sayfada cetvel kullanmıştır. Başlıklar ve cetvel kırmızı, yazı tipi taliktir. Cetvel dışına bir gazel dışında şiiir yazılmamıştır. Bazı sayfalarda diğer sayfanın hangi kelimeyle başladığını gösteren rakabe kayıtları ve karalamalar vardır. Her sayfa iki sütundan her sütun genellikle 19 satırdan oluşmaktadır. Şiiirlerin büyük çoğunluğunun başında nazım şekli ve şairin adı birlikte verilmiştir. Mecmuanın sonradan yanlış ciltlenmesi nedeniyle bazı şiiirlere ait parçalar farklı varaklarda yer almaktadır. Mecmuanın dili Türkçedir; Arapça ve Farsça şiiirlere rastlanmaz. Aruz ve hece ölçüsü birlikte kullanılmıştır. Gazel, kıt'a, tahmis, muhammes, müseddes, müsemmen, terci-i bent, tesdis gibi çeşitli nazım şekilleriyle yazılmış şiiirler vardır. Mecmuada en çok şiiiri bulunan şairler 43 şiiirle 1. sırada Siyâhî, 27 şiiirle 2. sırada Hayretî, 25 şiiirle 3. sırada Mubibbî yer almaktadır. Mecmuada Hayretî ile aynı dönemde ve coğrafyada yaşayan Usûlî, Hayâlî gibi şairlerin şiiirlerine yer

verilmiştir. Ayrıca Hayretî gibi Alevî-Şîî bir şair olan Hatâyî'nin de mecmuada şiirleri vardır.

Mecmuada şiiri bulunan şairler şunlardır: Âfitâbî, Âhî, Ahmed, Ahmedî, Amrî, Âşık, Atâyî, Bahârî, Bahrî, Bâkî, Bedî'î, Bedrî, Behîştî, Bilâlî, Ca'ferî, Celâlî, Cemâlî, Cinânî, Dâ'î, Derûnî, Emrî, Enverî, Fakîrî, Fazlî, Fendî, Fenâyî, Fevrî, Figânî, Firâkî, Fünûnî, Gedâyî, Gulâmî, Halîlî, Harîmî, Hatâyî, Hâverî, Hayâlî, Haydaroglu, Hayretî, Hisâlî, Hüsrev, İbâdî, İlmî, İshâk, İşretî, Kâdî, Kalender, Karînî, Kâtîbî, Kerîmî, Lutfî, Mahremî, Me'âlî, Medhî, Mesîhî, Mu'îdî, Mu'înî, Muhibbî, Muhlîsî, Mûyî, Mutî'î, Münîrî, Na'imî, Nagmî, Nâmî, Nazmî, Necâtî, Nesîmî, Nev'î, Nihâlî, Nihânî, Nizâmî, Nutkî, Penâhî, Rahmî, Re'yi, Revânî, Rûhî, Rumûzî, Sadâyî, Sâdîkî, Sâ'yî, Sebâtî, Selîkî, Semâ'î, Seyrî, Siyâhî, Sun'î, Sücudî, Şâh Tahmâs, Şâlî, Şehîdî, Şem'î, Şemsî, Şeyhî, Şîrâzî, Tâcirî, Ubeydî, Ulvî, Usûlî, Ümîdî, Vahdetî, Vâlihî, Visâlî, Vusûlî, Yahyâ, Yemînî, Zâtî, Zemînî, Zeynî ve Zuhûrî'dir.

Mecmualarda şairlerin divanlarına girmemiş şiirleri bulunabilmektedir. Bir şaire ait şiirlerin o şairin divanında yer almamasının sebeplerini Yaşar Aydemir şu şekilde sıralar:

- Divan neşirlerinde yer almadığı halde mecmualarda bulunan bir şiir, metin tenkiti yapılan çalışmalarda görülemeyen nüshalardan kaynaklanmış olabilir.
- Şair, divanını tertip ettikten sonra şiir yazmış, yazdığı bu şiir tertip ettiği divan nüshasına girmemiş olabilir. Ömrü vefa etmediği ya da başka sebeplerle tekrar tertibe girişemediği için bu şiir dışarıda kalmıştır.
- Divan şiiri büyük oranda meşk etme, egzersiz yapma üzerine kuruludur. Meşk edilen bu şiir, bir anlamda karalamadır ve şair divanına girmesini istememiş olabilir.
- Şair, meşk ettiği çalışmaların hepsini değil en güzelini divan tertibine almak istemiş olabilir. Bazı çift matlalı gazel örnekleri buna delil teşkil edebilir.
- Şair, bazı şiirlerini estetik açıdan yetersiz gördüğü veya çalışmasını tamamlama noktasında eksik kaldığını düşündüğü için divan tertibine almamış olabilir.
- Şair, divanını kendisi tertip etmemiş, sonradan bir başkası tarafından tertip edilmiş, böylelikle bazı şiirleri tertip dışında kalmış olabilir.
- Bazı şairlerin müsveddeleri ölümünden sonra yayılmış olabilir.
- Bazı şairlerin, özellikle çok okunan şiirlerinin dilden dile dolaşması sonucu, bir anlamda miri malı olarak görülen ve zamanla aslından uzaklaşan ikinci bir manzume olarak ortaya çıkmış olabilir(Aydemir, 2007:132-133).

06 Mil Yz A 3291 numaralı mecmuada divan sahibi şairlerin divanları dışında kalmış şiirleri ilgili daha önce yapılan çalışmalar vardır. Bu çalışmalardan birinde

Muhibbî'nin 24 gazel, 1 müseddes, 1 tahmisi makale çalışmasıyla yayımlanmış¹⁰ ve makaleden sonra bu şiirler *Muhibbî Divanı*'nın ikinci cildine¹¹ 06 Mil Yz A 3291 numaralı mecmua kaynak gösterilerek eklenmiştir. Bir başka çalışmada Seyrî'nin 1 gazeli yine bu mecmua kaynak gösterilerek *Seyrî Divanı*'na eklenmiştir.¹² Mecmuadaki Şah Tahmas ve Şah Süleyman'ın gazel nazım şekliyle birbirlerine yazdıkları mektup tarzındaki şiir iki farklı makaleye konu olmuştur.¹³ İki makalede de Şah Süleyman mahlaslı şairin Kanuni Sultan Süleyman olduğu belirtilmiştir; ancak Şah Süleyman mahlaslı gazel *Muhibbî Divanı*'nda yoktur. Divan sahibi şairlerin divanı dışında kalmış şiirlerinin bazılarının 06 Mil Yz A 3291 numaralı mecmua kaynak gösterilerek yayımlanmasından sonra söz konusu şairlerin divanlarına eklenmesi mecmuanın değerini artırmakta birlikte diğer çalışmalara da örnek teşkil etmektedir.

06 Mil Yz A 3291 numaralı mecmuada olduğu gibi araştırmalardan elde edilen verilerin zaman zaman kimi şairlerin mevcut divanlarına/divançelerine eklendiği görülmektedir. Gıynaş (2011: 248-249)'ın verdiği bilgilere göre "Behiştî"¹⁴, Amrî¹⁵ ve Vasfî¹⁶'nin divanları ve Figânî¹⁷'nin divançesi, Basîrî¹⁸, Haydar Cemil Baba¹⁹ Aydınlı Visâlî²⁰ ve Selîkî²¹'nin şiirleri mecmuaların katkısıyla neşredilmiş çalışmalardır.

06 Mil Yz A 3291 numaralı mecmuada divan sahibi şairlerin divanı dışında kalan şiirlerinin başka mecmualarda aynı mahlasla kayıtlı oldukları tespit edilmiştir. Örneğin; 06 Mil Yz A 3291 numaralı mecmuanın 30b varağında "*Nesîmî*" mahlasıyla kayıtlı gazel M. Fatih Köksal'ın şahsi kütüphanesindeki mecmuada da "*Nesîmî*" mahlasıyla kayıtlıdır.²² Mecmuanın 41b varağındaki "*Nesîmî*"

¹⁰Kesik, Beyhan, Zehra Pehlivan, Emre Şengül (2015). "Bir Şiir Mecmuasından Hareketle Muhibbî'nin Yayımlanmamış Şiirleri", *International Journal of LanguageAcademy*. V. 3/1, s.361-373.

¹¹Yavuz, Kemal, Yavuz, Orhan (2016). *Muhibbî Divânı Bütün Şiirleri (İnceleme-Tenkitli Metin)*, İstanbul: Bilnet Matbaacılık.

¹²Gökkaya, Recep (2017). *16. Asır Şairlerinden Seyrî ve Divân'ı*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

¹³Çınarcı, Mehmet Nuri (2015). "Söz Meydanında İki Hükümdar: Kanunî Sultan Süleyman'ın ve Şah Tahmasb'ın Müşâ'aresi", *Tarih Okulu Dergisi*, S. 8, s187-210. Diğer çalışma Kesik, Beyhan (2015). "Kanunî'nin Şah Tahmasb'ın Gazeline Cevabı", *Sosyal Bilimler Dergisi The Journal Of Social Science*, S. 2, s.203-210.

¹⁴Aydemir, Yaşar (2000). *Behiştî Divânı*, Ankara: MEB Yayınları.

¹⁵Çavuşoğlu, Mehmet (1979). *Amrî Divân Tenkidli Basım*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

¹⁶Çavuşoğlu, Mehmet (1980). *Vasfî Divân Tenkidli Basım*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

¹⁷Karahan, Abdülkadir (1966). *Kanuni Sultan Süleyman Çağı Şairlerinden Figani ve Divançesi*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları

¹⁸ Kartal, Ahmet (2006), *Basîrî ve Türkçe Şiirleri*, Ankara: Akçağ Yayınları.

¹⁹Kılıç, Filiz, Orhan Kurtoğlu, Tuncay Bülbül (2008). *Deniz Ali Baba Dergâhı Postnişini Haydar Cemil Baba (Haydarî) ve Şiirleri*, Ankara: GÜ Türk HAMER Yayınları.

²⁰Mermer, Ahmet (2006). *Türkî-i Basî ve Aydınlı Visâlî'nin Şiirleri*, Ankara: Akçağ Yayınları.

²¹Zülfe Ömer (2006). *On Altıncı Yüzyıl Şairi Selîkî ve Şiirleri*, İstanbul: Edebiyat Yayınevi.

²²Köksal, M. Fatih (2009). "Seyyid Nesîmî'nin Yayımlanmamış Şiirleri", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, S. 50, s. 77-135.

mahlasıyla kayıtlı ve *Nesîmî Divanı*'nın Türkiye, Tebriz neşirlerinde bulunmayan gazel ise Hindistan'ın Haydarâbâd şehrinde bulunan Oriental Manuscripts Kütüphanesinde 1322 numaralı mecmuada da “*Nesîmî*” mahlasıyla kayıtlıdır.²³ Mecmuada bir şaire ait bir şiirin başka mecmualarda da aynı mahlasla kayıtlı olması 06 Mil Yz A 3291 numaralı mecmuanın güvenilirliğini artırmaktadır.

Çalışmamıza kaynak oluşturan Milli Kütüphane 06 Mil Yz A 3291 numarada kayıtlı şiir mecmuasında Hayretî mahlasıyla kayıtlı 27 gazel vardır. “*Siyâhî*” mahlaslı bir şairin Hayretî'nin bir gazeline yazdığı tahmisteki gazelle birlikte mecmuada Hayretî'ye ait gazel sayısı 28'e çıkmaktadır. Bu tahmis mecmuanın 19b varağındadır ve Hayretî'nin gazeli Mehmet Çavuşoğlu ve M. Ali Tanyeri'nin hazırladığı *Hayretî Divanı*'nında mevcuttur. (Hayretî Divanı, 93. Gazel). Çalışmamız Mehmet Çavuşoğlu ve M. Ali Tanyeri'nin hazırladığı *Hayretî Divanı* esas alınarak oluşturulmuştur.²⁴

Tablo 1: 06 Mil Yz A 3291 Numaralı Mecmuada Hayretî'nin Şiirlerinin Dağılımı

Sıra N.	Mecmuadaki Varak Numarası	Nazım Şekli/ Birimi	Tezdeki Şiir Numarası ²⁵	Şiirin Hayretî Divanı'ndaki Mevcudiyeti
1	1b	Gazel/7	1	Var (Hayretî D., 390. Gazel)
2	2a	Gazel/5	3	Var (Hayretî D., 90. Gazel)
3	2a	Gazel/5	4	Var (Hayretî D., 316. Gazel)
4	2b	Gazel/5	9	Var (Hayretî D., 251. Gazel)
5	3a	Gazel/5	10	Yok
6	4b	Gazel/5	21	Var (Hayretî D., 338. Gazel)
7	8a	Gazel/5	43	Var (Hayretî D., 31. Gazel)
8	8a	Gazel/5	44	Var (Hayretî D., 44. Gazel)

²³Kalyon, Filiz (2015). “Nesîmî'nin Dîvânı'nda ve Diğer Kaynaklarda Rastlanmayan Şiirleri”, *Turkish Studies*, V10/16, s. 783-806.

²⁴Çavuşoğlu, Mehmet, M. Ali Tanyeri (1981). *Hayretî Divan Tenkidli Basım*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

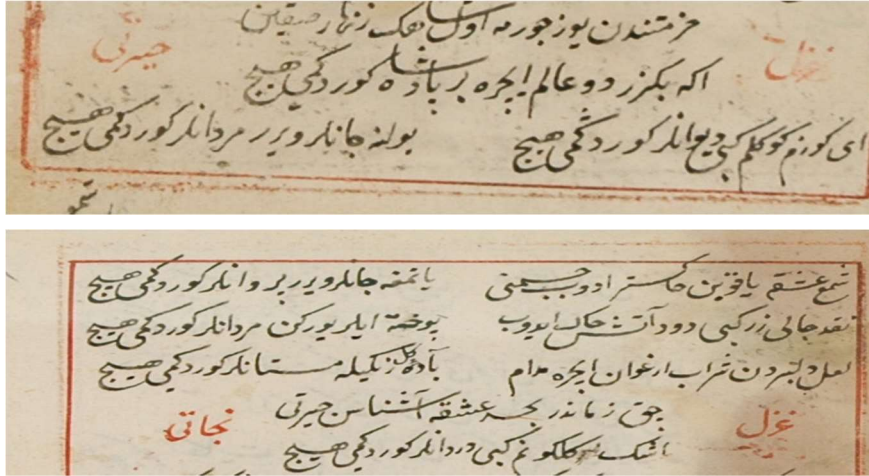
²⁵Detaylı bilgi için bkz. Karakoç, Karden (2019). *Milli Kütüphane 06 Mil Yz A 3291 Numarada Kayıtlı Şiir Mecmuasının Transkripsiyonlu Metni ve Mecmuaların Sistemik Tasnifi Projesi'ne (Mestap) Göre Tasnifi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Osmaniye: Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

9	9a	Gazel/5	48	Var (Hayretî D., 342. Gazel)
10	9a	Gazel/5	49	Var (Hayretî D., 228. Gazel)
11	21a	Gazel/5	108	Var (Hayretî D., 85. Gazel)
12	29a	Gazel/7	148	Var (Hayretî D., 4. Gazel)
13	34a	Gazel/5	172	Var (Hayretî D., 231. Gazel)
14	34b	Gazel/5	173	Var (Hayretî D., 235. Gazel)
15	34b	Gazel/5	174	Var (Hayretî D., 318. Gazel)
16	35b	Gazel/7	179	Var (Hayretî D., 265. Gazel)
17	35b	Gazel/5	180	Var (Hayretî D., 385. Gazel)
18	35b	Gazel/5	181	Var (Hayretî D., 248. Gazel)
19	37b	Gazel/5	194	Yok
20	38b	Gazel/7	199	Var (Hayretî D., 35. Gazel)
21	39a	Gazel/5	200	Var (Hayretî D., 174. Gazel)
22	39a	Gazel/5	201	Var (Hayretî D., 305. Gazel)
23	39b	Gazel/5	204	Var (Hayretî D., 118. Gazel)
24	50b	Gazel/5	253	Var (Hayretî D., 1. Gazel)
25	51a	Gazel/5	254	Yok
26	51a	Gazel/5	255	Var (Hayretî D., 28. Gazel)
27	51a	Gazel/5	256	Var (Hayretî D., 30. Gazel)

Yukarıdaki tabloda ayrıntılı bir şekilde gösterilen bu gazellerin büyük çoğunluğu Hayretî Divanı'nda mevcuttur ve araya başka şairlerin şiirleri gelerek karışık bir şekilde sıralanmıştır. 28 gazelden 3'ü *Hayretî Divanı*'nda yoktur. Ayrıca bu üç gazelden hiçbiri Hayretî'nin çok sayıda şiirinin olduğu (54 şiir) "*Mecma'u'n-*

Nezâ'ir" adlı mecmuada da yoktur.²⁶, *Pervane Bey Mecmuası*²⁷, *Mecmû'atü'l-Letâif ve Sandûkatü'l-Maârif*²⁸, *Sultân-ı Hübâna Münasib Eş'âr*²⁹ adlı mecmualarda da bu şiirlere rastlanmamıştır. *Hayretî Divanı*'nda bulunmayan 3 gazelden 1'i çalışmamızdan daha önce yapılan makale çalışmasıyla 06 Mil Yz A 485 numaralı mecmua kaynak gösterilerek yayımlanmıştır.³⁰ 06 Mil Yz A 485 numaralı mecmuanın 108a varağında ve makalemize kaynak olan 06 Mil Yz A 3291 numaralı mecmuanın 37b varağında Hayretî mahlasıyla kayıtlı aşağıdaki gazel *Hayretî Divanı*'nda yoktur. İki mecmuada da Hayretî mahlasıyla kayıtlı bu gazel ileride yapılacak tenkitli metin çalışmalarına fayda sağlamak amacıyla mukayese edilmiş ve farklılıklar dipnotta gösterilmiştir.³¹

Resim 1: 06 Mil Yz A 3291 Numaralı Mecmuanın 37b Varağındaki Gazel

Gazel-i Hayretî

Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilün

1. Ey gözüm gönlüm gibi dīvâneler gördüñ mi hiç

²⁶Köksal, M. Fatih (2017). *Edirneli Nazmî Mecma'u'n-Nezâ'ir (İnceleme- metin)*, Ankara: KTB. Yayınları, www.kulturturizm.gov.tr/http://ekitap.kulturturizm.gov.tr. [erişim tarihi: 10.05.2020].

²⁷Gıynaş, Kamil Ali (2017). *Pervâne Bey Mecmuası*, Ankara: KTB. Yayınları, www.kulturturizm.gov.tr/http://ekitap.kulturturizm.gov.tr. [erişim tarihi: 10.05.2020].

²⁸Gürbüz, İncinur Atik (2018). *Mecmû'atü'l-Letâif ve Sandûkatü'l-Maârif (İnceleme-Tenkitli Metin-Şair ve Şiir Dizini)*, Ankara: KTB. Yayınları, www.kulturturizm.gov.tr/http://ekitap.kulturturizm.gov.tr. [erişim tarihi: 10.05.2020].

²⁹Gürbüz, Mehmet (2018). *Sultân-ı Hübâna Münasib Eş'âr (İnceleme-Metin-Şair ve Şiir Dizini)*, Ankara: KTB. Yayınları, www.kulturturizm.gov.tr/http://ekitap.kulturturizm.gov.tr. [erişim tarihi: 10.05.2020].

³⁰Gök, Selim (2017a). "16. Yüzyıl Şâiri Hayretî'nin Yayımlanmamış Bir Gazeli ve Bu Gazelin Şâirin Divanındaki Gazelleriyle Mukâyesesi", *Journal of Turkish Language and Literature*, V.3, issue:1, s. 84-98.

³¹"06 Mil Yz A 3291" numaralı mecmuadaki kelime önce, "06 Mil Yz A 485" numaralı mecmuadaki kelime ise sonra gösterilmiştir. Mecmuanın aslına sadık kalınmış vezin kusurları gibi hususlarda metin üzerinde herhangi bir tasarrufla bulunulmamıştır.

Yolına cānlar virür merdāneler³² gördüñ mi h̄iç

2. Şem^ç-i ^ç aşka yaquban hākister idüp³³ cismini
Yanmağa cānlar virür pervāneler gördüñ mi h̄iç
3. Naqd-i cānı zer gibi dūd-ı âteş hāk³⁴ idüp
Puhte eyler yüregın merdāneler³⁵ gördüñ mi h̄iç
4. La^ç l-i dil-berden şarāb-ı ergavān içer müdām
Bāde-i gül-reng³⁶ ile mestāneler gördüñ mi h̄iç
5. Çok zamāndur baħr-ı ^ç aşka āşınāsın Ĥayretī
Eşk-i gülgünüm gibi dūr-dāneler gördüñ mi h̄iç

06 Mil Yz A 3291 mecmuanın 37b varağında başlayıp ve 38a varağında biten bu şiir, gazel nazım şekliyle yazılmış ve 5 beyitten oluşmaktadır. Şiirin başlığında kırmızı renkle “Gazel-i Ĥayretī” yazmaktadır. Gazelin vezni “Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün” *Ĥayretī Divanı*’nda 551 şiirden 252 adedinde kullanılmıştır. *Ĥayretī Divanı*’ndaki gazel, kaside ve musammatların %46’sında bu vezin kullanılmıştır.

“Şairin edebi kişiliğinin tespitinde de mecmuaların önemli ölçüde katkısı vardır. Nazire mecmuaları başta olmak üzere, birçok mecmuada benzer şiirler peş peşe sıralanmıştır. Bu şiirlerin nazire olup olmadığı mecmuaların bir kısmında belirtilmiş, bir kısmında buna gerek görülmeden benzer şiirler arka arkaya verilmiştir. Buradaki bilgilerden hareketle bir şairin üslubunu oluştururken kimlerden etkilendiğini veya kimlerin şiirlerini meşk edip egzersiz yaptığını, kimleri etkilediğini tespit mümkün hale gelmektedir” (Aydemir, 2007: 123-125). 06 Mil Yz A 3291 numaralı mecmuanın 20b varağında “*Kalender*” mahlaslı bir şairin gazelinden sonraki gazelin başlığında “*Nazīre-i Siyāhī*” yazmaktadır. Mecmuada diğer şiirlerde zemin şiir ve nazire şiir belirtilmeksizin şiirler arka arkaya sıralanmıştır. Mecmuanın 37b, 38a, 38b varaklarında aralarında

³²Yolına cānlar virür merdāneler: Yā benüm cānum gibi cānāneler [06 Mil Yz A 485]

³³idüp: ider [06 Mil Yz A 485]

³⁴dūd-ı âteş hāk: ^ç aşk âteşinde kāl [06 Mil Yz A 485] (06 Mil Yz A 3291 numaralı mecmuada muhtemelen eksik kelime veya ek kullanımı vardır ve bu nedenle vezin aksamaktadır.)

³⁵ Puhte eyler yüregın merdāneler: Terk-i cān eyler yürürem dāneler [06 Mil Yz A 485]

³⁶ Bāde-i gül-reng: Bāde-i rengin [06 Mil Yz A 485]

Hayretî'nin söz konusu bu gazelinin de bulunduğu 5 gazel vardır. Bu gazellerden ilkinin başlığı ve mahlası yoktur. Müstensihin mecmuada bir şiirde önce zemin şiiri daha sonra nazire şiiri vermesinden hareket edersek bu gazelin zemin şiir olması kuvvetle muhtemeldir. Bu zemin şiire Hayretî, Necâtî, Gedâyî ve başlığı ve mahlası olmadığı için kimliği tespit edilemeyen bir şair nazire yazmıştır. Bu gazellerin sırasıyla matla' beyitleri:

Cân virür cānān yolında mübtelā gördüñ mi hîç
Yārini cāndān sever bir bî-nevā gördüñ mi hîç

Ey gözüm göñlüm gibi dīvāneler gördüñ mi hîç
Yoluña cānlar virür merdāneler gördüñ mi hîç (Hayretî)

La' l-i nābuñ yādına mestāneler gördüñ mi hîç
Cām-ı 'aşkuñ nūş ider dīvāneler gördüñ mi hîç

Cām-ı 'aşkuñ nūş ider mestāneler gördüñ mi hîç

Yoluña cānlar virür merdāneler gördüñ mi hîç (Necâtî, Necâtî D., 39. G., s.168)

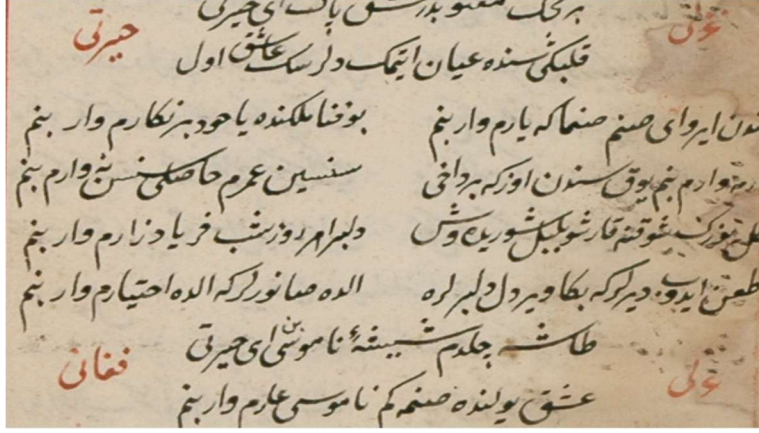
Ey gözüm mihrāb var büt-ḥāneler gördüñ mi hîç
Ḥūblarla zeyn olınmış mey-ḥāneler gördüñ mi hîç (Gedâyî)

Söz konusu bu gazelin 16. yüzyıl şairlerinin çoğunlukta olduğu iki farklı mecmuada Hayretî mahlasıyla kayıtlı olması ve 06 Mil Yz A 3291 numaralı mecmuada nazire gazeller içinde yer alması bu gazelin Hayretî'ye ait olma olasılığını yükseltmektedir.

2. Hayretî'nin Yayınlanmamış Gazelleri

Milli Kütüphane 06 Mil Yz A 3291 numaralı mecmuada Hayretî mahlasıyla kayıtlı 28 gazelden *Hayretî Divanı*'nda bulunmayan 2 gazel şuna kadar hiçbir çalışmayla yayınlanmamıştır. Bu bölümde söz konusu 2 gazelin şekil ve muhteva açısından değerlendirilmesi ve *Hayretî Divanı*'ndaki şiirlerle mukayesesi yapılmıştır.

Resim 2: 06 Mil Yz A 3291 Numaralı Mecmuanın 3a Varağındaki Gazel

Gazel-i Hayretî

3a *Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilün*

1. Senden ayru ey şanem şanma ki yârum var benüm
Bu fenâ mülkinde yâhūd bir nigârum var benüm
2. Yâruma varam benüm yoķ senden özge bir daħı
Sensin ' ömrüm hâşılı sensin ne varum benüm
3. Gül yüzün şevķine ķarşu bülbül-i şūrīdeveş
Dil-berâ her rüz [u] şeb feryâd [u] zârum var benüm
4. Ta' n idüp dirler ki baña vire dil dil-berlere
Elde şanurlar ki elde iħtiyârum var benüm
5. Taşa çaldum şîşe-i nâmûsı ben ey *Hayretî*
' Aşķ yolında şanma kim nâmûs u ' ârum³⁷ var benüm

06 Mil Yz A 3291 numaralı mecmuanı 3a varağında kayıtlı bu gazelin başlığında kırmızı renkle “Gazel-i Hayretî” yazmaktadır. Gazelde kullanılan “*Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilün*” vezni Hayretî'nin en çok tercih ettiği vezindir. Bu vezin *Hayretî Divanı*'nda 551 şiirden 252'sinde kullanılmıştır. Bu oran Hayretî Divanı'ndaki şiirlerin %46'sına tekâbül etmektedir.

Hayretî, tek harften oluşan rediflerin aksine kelime+ek, kelime+kelime, ek+birden fazla kelime şeklinde redifleri daha çok tercih etmektedir.

Tablo 3: *Hayretî Divanı*'nında Kullanılan Rediflerin Dağılımı³⁸

³⁷ nâmûs u ' ârum: nâmûsı ' ârum [yazma]

Redif Çeşitleri	Şiir Sayısı
Ek redif	128
Sözcük redif	382
Ek ve sözcük redif	189

Hayretî'nin gazelinde tekrar edilen ses ve kelimeler ahengi oluşturan en önemli unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Hayretî, tek sesli kafiye veya redif yerine ek+kelimelerden oluşan kafiye ve redifi daha çok tercih ederek manaya ritmik bir doku kazandırmıştır. Bu gazeldeki redif ve kafiye *Hayretî Divanı*'ndan benzer örnekler³⁹ :

Dir imişsin kullarumçün 'izz ü nâzum var benüm
Serverâ bir nâzuna yüz bin niyâzum var benüm (291/1)

Günde bin yüzden toğar bir âfitâbum var benüm
Ol sebebden tende teb cânumda tâbum var benüm (295/1)

Ta'n ider dermâna bu gönlümde derdüm var benüm
Hâlis olmuş zer gibi bir rûy-ı zerdüm var benüm (296/1)

Bir gazelin redif ve kafiyesinin bir “kimseyi” veya “nesneyi” karşılıyor olması yek-ahenk şiir oluşturmada önemli bir ölçüttür. İncelediğimiz bu gazelin muhatabı “ben” zamir görevindedir ve gazelin sonuna kadar hiç değişmemektedir. Gazel boyunca muhatabın ve atıf yapılanın aynı olması gazelin yek-ahenkliği için uygun şartlar oluşturmaktadır. *Hayretî Divanı*'nda 487 gazelden 15'i “sen” 25'i ise “ben” zamirinin ek almış veya ek almamış haliyle bitmektedir. (*Hayretî Divanı*'nda “ben” zamiri ile biten gazellerin sıra numarası: 12/ 13/ 267/ 285/ 286/ 287/288 /289 /290 /291 /292 /293 /294 /295 /296 /297 /298 /307 /311 /322 /350 /373 /470 / 472 /473)

³⁸ Bu tablodaki sayısal veriler için bkz. Gök, Selim (2017). *Hayretî Divanı Sözlüğü (Bağlamli Dizin ve İşlevsel Sözlük)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s.119.

³⁹Gazel ve beyit numaraları parantez içinde gösterilmiştir. Örnek beyitler için bkz. Çavuşoğlu, Mehmet, M. Ali Tanyeri, (1981). *Hayretî Divan Tenkidli Basım*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Gazelin 1. ve 5. beytinde geçen “ey” nidası iki ayrı varlığa seslenilmede kullanılmıştır. Birinci beyitte “*ey sanem*” diye sevgiliye beşinci beyitte “*ey Hayretî*” diye şair kendisine seslenmektedir.

“Hayretî Divanı’nda bulunan gazel, kasîde ve musammatlardan toplamda %8,16’sının ilk bendinin veya ilk beytinin “ey” nidası ile başladığı görülmüştür. Bu durum Hayretî’nin üslup hususiyetleri hakkında bazı tespitler yapmakta bize ışık tutabilir. Aynı zamanda Hayretî’nin çağdaşı bazı şairlerin gazel, kasîde veya musammatlarının ilk kelimesinde “ey” nidâsı kullanma oranları mukayese edilebilir. Örneğin Bâkî Dîvânı’nın %1,73’ünde; Hayâlî Dîvânı’nın % 2,71’inde, Usûlî Dîvânı’nın %5,2’sinde manzumeye “ey” nidası ile başlanmıştır. Bu çerçevede örnekleri arttırmak mümkün olmakla birlikte manzumeye nida ile başlamak konusu başka bir araştırma ile derinlemesine irdelenebilir. Ama Hayretî’nin matla’ beyitlerinde ey nidasını kullanması üslubunun bir gereği olarak karşımıza çıkmaktadır” (Gök, 2017a, 87).

Seslerin gücünü kullanmayı seven bir şair olan Hayretî’nin, “ey” nidasını kullanım açısından çağdaşı diğer şairlerle karşılaştırıldığında belirgin bir şekilde önde olduğu görülür. Şairlerin; kendilerine “ey” diye seslenerek kendilerini başka bir kişiymiş gibi tasavvur ettikleri divan şiirinde çok sık karşılaşılan bir durumdur. Hayretî, bu ifade kalıbını çok sık kullanan bir şairdir. Gazelin mahlas beytindeki “*ey Hayretî*” kullanımını Hayretî Divanı’ndaki 551 şiirden 127’sinde kullanılmıştır. “Ey” nidasıyla mahlasın birleştiği “*Hayretiyâ*” kullanımıyla bu oran daha da artmaktadır. Gazelde kullanılan “*ey sanem*”, “*ey Hayretî*” kullanımına *Hayretî Divanı*’ndan benzer örnekler:

Ey sanem gel meded eyle işigün hastasıyuz

Niçe bir çağıralum hey meded Allâh meded (38/4)

Sen gerek lutf it gerek kahr eyle bana **ey sanem**

Her ne kim gelse Hudâ’dan bilürem ben hayr u şer (62/2)

Ey Hayreti kulı olan olur cihâna şâh

Sultân-ı ‘ışk hey ne yüce pâdişâh imiş(159/5)

İt gibi öldürmez isen ger rakîb-i kâfiri

Dime hiç **ey Hayreti** meydânda ben de gâziyem (273/5)

Konuşma dilinde çokça kullanılan “sanmak” fiilinin olumsuzluk eki almış hali “*sanma*” ifadesini *Hayretî Divanı*’nda görmek mümkündür. Birinci beytin

birinci dizesi “*Senden ayru ey şanem şanma ki yârum var benüm*” ve beşinci beytin ikinci dizesi ““*Aşk yolında şanma kim nâmūs-ı ‘ârum var benüm*” dizelerinde şair günlük konuşma dilinin samimi havasını şiirine yansıtmıştır. Bu kullanıma *Hayretî Divanı*’ndan benzer örnekler:

Ey hâce **sanma** sen bizi şehvet esîriyüz
Dîdâr hakkı 'ışk u mahabbet esîriyüz (125/1)

Ey Hayretî ayak tozu bir kaç gedâlaruz
Biz **sanma** bu fenâda riyâset esîriyüz (125/5)

Pâkdür 'ışkumuz ahbâb miyânında bu gün
Sanemâ **sanma** ki biz bûs ü kinârun kulıyuz (139/3)

“Onun şiir dilinin en güzel yanı ise halk söyleyişlerini kendi ifade kudretiyle kullanmasıdır” (Sarı, 1986: 33). Hayretî halk söyleyişlerini, atasözü ve deyimleri şiirlerine yansıtmıştır. “Hayretî’nin şiirlerinde dikkat çeken özelliklerden biri de, değişik deyimler kullanması ve yerel tasvirleri mısralarına yerleştirmesidir (Demirel, 2003: 90). Gazelde kullanılan “vire dil” (gönül vermek) deyimini Hayretî’nin şiirlerinde rastlanan bir deyimlerdir. Bu deyimlere *Hayretî Divanı*’ndan benzer örnekler:

'Ârif isen zînet-i dünyâ-yı dûna **virme dil**
Çün bilürsin kimseye yo'kdur vefâ-yı rüzgâr (118/2)

Gönül virme bu zâl-i dehre ey dil erkek ol erkek
Tek ü tenhâ yûri bir kahbeye cüft olma şâhum tek (200/1)

Aldanup her dilbere **dil virme** zinhâr ey gönül
Kim bulunmaz istesen dünyâyı bir yâr ey gönül (248/1)

Gördüğüm mahbûba **dil virsem** 'aceb mi Hayretî
Tîğ-i kahr-ı yâr ile sad pâredür gönlüm benüm (292/5)

Dil virüp cân nakdini almış metâ'-ı derdünü
Kim görüpdür bir delünün böyle bâzâr itdüğün (380/5)

Düşse pâyına sürinse yürise sâye gibi
Bir boyı serve **gönül virse** hevâdâr olsa (400/3)

Abdüllbâki Gölpınarlı; “Gülşenîlik bilhassa Mevlevîlik, Bektaşîlik ve Melamîlik esaslarını da alan bu suretle tasavvuf ve melamet neşelerini birleştiren bir yoldur (Gölpınarlı, 2014: 22-23). sözüyle tarikatlar arasındaki irtibatı dile getirmektedir. “Hurûfî halifelerinin 15. yüzyılın başından Horasan, Azerbaycan ve İsfahan’da olduğu gibi Anadolu ve Balkanlar’da da hem halk hem yöneticiler arasında bir çevre edindikleri ve nihayet Kalenderîler’in arasına sızdıkları bilinmektedir” (Aksu, 1998: 411). *Hayretî Divanı*’nda başka şairlerin şiirlerine yazılmış iki tahmis vardır ve bunlardan biri Seyyid Nesîmî’nin diğeri Ahmed-i Sârbân’ın gazeline yazılmıştır.⁴⁰ Ahmed-i Sârbân “Bayramî Melâmîliğine mensup sûfî ve şairdir. Hayrabolu’da doğmuş, cezbe sahibi bir şairdir” (Azamat, 2009: 132).

Fatih Usluer, divan şiirinde Hurufî şairler konusunu ele aldığı çalışmasında *Hayretî Divanı*’ndan seçilmiş şiirlerinden izahlı örneklerle Hayretî’nin Hurufîliği benimseyen bir şair o olduğuna işaret eder. “Bir abdal olarak Hayretî’nin Hurûfîliği benimsemiş olduğu şiirlerinden anlaşılmaktadır”(Usluer, 2019: 84). Bu bilgilerden hareketle Hurûfî bir şair olan Seyyid Nesîmî’nin Hayretî üzerinde etkisi olduğu söylenebilir. Hayretî’nin gazelin makta’ beytindeki “*Taşa çaldum şîşe-i nâmûsı*” ifade kalıbı Seyyid Nesîmî’nin de şiirlerinde kullandığı bir ifade tarzıdır ve Melamîlikten izler taşımaktadır.⁴¹ Bu kullanıma *Hayretî Divanı*’ndan benzer örnekler:

Şîşe-i 'ârı taşlara çalalum

Âb-ı rûy-ı fenâdan el yuyalum (330/4)

Uralum taşlara gel şîşe-i nâmûsumuzı

Ehl-i 'âr olmadan 'âşıklaruz 'âr eyleyelüm (325/2)

Kıyaslama maksadıyla incelediğimiz *Taşlıcalı Yahya Divanı*’nda⁴² “*Şîşe-i nâmûsu taşa çalmak/ âr u nâmusu taşa çalmak*” hiç kullanılmazken Hayretî ile aynı kültür çevresinde yetişen *Hayali Bey Divanı*’nda⁴³ bu ifade kalıbı kullanılmıştır.

⁴⁰ Çavuşoğlu-Tanyeri, a.g.e., (6. ve 7. musammat)

⁴¹Örnekler için bkz. Ayan, Hüseyin (2014). *Nesîmî: Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Türkçe Divanı’nın Tenkitli Metni*, Ankara: TDK Yayınları.

⁴²Çavuşoğlu, Mehmet (1977). *Yahyâ Bey Divânı*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

⁴³Tarlan, Ali Nihat (1945). *Hayâlî Bey Divânı*, İstanbul: İstanbul Üniveritesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

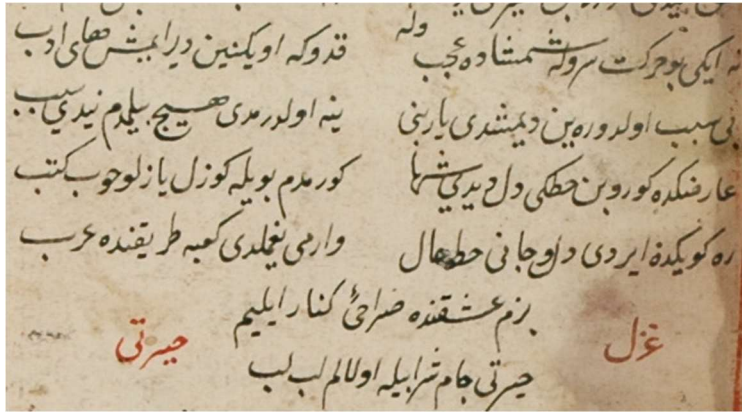
“Hayretî, tekrar sanatını, ifade etmek istediği düşünceyi kabullendirme maksadıyla da kullanmaktadır” (Gök, 2017: 134). Gazelin ikinci beytinde “**Sensin** ‘ömrüm hâşılı **sensin** ne varum benüm” dizesinde tekrar eden “*sensin*” ve dördüncü beytinde “**Elde** şanurlar ki **elde** ihtiyarum var benüm” dizesindeki “*elde*” kelimelerini Hayretî’nin bu amaçla kullandığını görüyoruz. Bu kullanıma *Hayretî Divanı*’ndan benzer örnekler:

Had lâle hat benefşe eyâ yâsemen-beden
Sensin benüm bu gönlümün evvel bahârî **sen** (20/15)

Divan şairlerinin birçoğu asonans ve aliterasyonu kullanarak şiirde ahenk oluşturmaya gayret etmişlerdir. Hayretî’nin de şiirde ahengi artırmak için sıklıkla asonans ve aliterasyonu kullandığı görülmektedir. İncelediğimiz gazelin makta’ beytinde şair, “-a” sesleriyle asonans ve “-m” sesiyle aliterasyon yapmıştır:

Ṭaşa çaldum şîşe-i nāmûsı ben ey *Hayretî*
 ‘Aşk yolında şanma kim nāmûs u ‘arum var benüm

Resim 3: 06 Yz A 3291 Numaralı Mecmuanın 51a Varağındaki Gazel

Ve lehû

Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilün

1. Ne iki bu hareket serv ile şimşada ‘aceb
 Ḳaddüñe öykineyin dir imiş hây edeb⁴⁴

Mahabbet câmn ey zâhid eline alabilmezsin

Meger kim **şîşe-i nāmûsı taşa çalabilmezsin** (Hayâlî Divanı, 331. Gazel, 1. Beyit)

⁴⁴ Vezin kusurlu.

2. Bî-sebeb öldüreyin dimiş idi yârini
Yine öldürmedi hiç bilmedüm ne idi sebeb
3. ‘ Ārızuñda görüben haţtuñı dil didi şehā
Görmedüm böyle güzel yazılı ħüb keteb
4. Reh-i kūyuñdan ayırdı dil ü cānı haţ u ħāl
Varumı yağmaladı Ka‘ be tarīķinde ‘ Arab
5. Bezm-i ‘ aşkında şurāĥiyi kenār eyleyem
Ĥayretī cām-ı şarāb ile olalum leb leb

06 Mil Yz A 3291 numaralı mecmuanın 51a varağında bulunan bu gazelden sonra mecmuada yine Hayretī’ye ait gazeller vardır.

Gazelin vezni olan “*Fe‘ ilâtün Fe‘ ilâtün Fe‘ ilâtün Fe‘ ilün*” *Hayretī Divanı*’nda 64 manzumede kullanılmıştır. Bu vezin, Hayretī’nin en çok tercih ettiği 3. vezindir ve Hayretī’nin vezin tercihiyle uyumludur.

“*Ārızuñda görüben haţtuñı dil didi şehā*” dizesindeki “-uban/-üben” zarffiil eki Hayretī’nin çok sık tercih ettiği bir zarffiil ekidir ve bu zarffiil *Hayretī Divanı*’nda 90 kez kullanılmıştır. “Türkiye Türkçesi’nin tarihi devrinin ilkinin Eski Anadolu Türkçesi teşkil etmektedir. Selçuklu devri Türkçesi’ni de içine alan bu devre XIII. asırdan XV. asrın sonuna kadar devam etmiştir. XV. asrın ikinci devresi bir geçiş devri olmakla beraber, Eski Anadolu Türkçesi’nin hususiyetleri, bütün XVI. asır boyunca devam etmiş hatta XVII. asırda da kendini göstermiştir” (Timurtaş, 1976: 331). Eski Anadolu Türkçesi’ne ait bir zarffiil ekini Hayretī’nin çok sık kullanması Hayretī’nin yaşadığı yüzyıl da göz önüne alındığında bu gazelin Hayretī’ye ait olma ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Bu kullanıma *Hayretī Divanı*’ndan benzer örnekler:

Haddün yanında hat **görüben** didi Hayretī

Yazıldı atalar sözi Kur’ân kenarına (409/5)

Devr-i lebinde hat **görüben** didi Hayretī

Hızr ile geldi bir araya gûyiyâ Mesîh (34/5)

Ehl-i diller **görüben** hattı gubârın didiler

Kapmağa gönlini halkun gözine toz urur (73/3)

Her nefes neydi beni ney gibi nâlân itmek

Her makâmı **uyuban** yad ile seyrân itmek (226/1)

“Dünyayı ve dünyevî değerleri umursamayan, içinde yaşadıkları toplumun, toplumsal düzenin inanç ve geleneklerine karşı çıkan, bunu kılık kıyafet, tutum ve davranışlarıyla gündelik hayatlarına da yansıtın sûfîlere kalender, bunların temsil ettiği tasavvufî zümrelere de genel olarak kalenderiyye veya kalenderîlik adı verilmiştir (Azamat, 2001: 253). “*Varımı yağmaladı Ka‘be tarîhinde ‘Arab’*” dizesindeki “*varımı yağmalamak*” ifade kalıbı Hayretî’nin yaşamından izler taşımaktadır. İstanbul’da himaye bulamayan Hayretî, kalenderî zümresinde ve akıncı ocaklarında bir sipahi olarak hayatını sürdürmüştür. Kalenderlerin zaman zaman başına buyruk tavırları söz konusudur. Bu kullanıma *Hayretî Divanı*’ndan benzer örnekler:

Dil ü cân kişverin **yağmaya virdi** 'asker-i mihnet

Çün ol devletlü sultânımdan ayrıldum müselmânlar (74/6)

Nice olsun gönül mülki imâret

Harâmî gözlerün **yağmacımızdur** (87/4)

Şakının dil mülkini târâc iderler sakının

Gamze-i tâtârı hûbânun katı **yağmacıdır** (115/3)

Ya bir alıcı laçındür ya **yağmacı** Moğolçındür

Kıyar insâna bî-dîndür gözi şehlâsı İshâkun (235/3)

Gamzelerden takınup tîğini mestâne gözün

Kasdı dil mülkini **yağma** mı Memi Bâliciğüm (314/3)

Kalenderîler kalp temizliğinin verdiği sarhoşlukla şer‘î sınırları aşar, farzların dışında namaz ve oruç gibi ibadetleri azaltır, şeriatın izin verdiği, dünyevî lezzetlerden mubah olanını yeme içme konusunda titizlik göstermez, bu konularda azîmet yolunun inceliklerini değil ruhsatların kolaylığını tercih ederler (Azamat, 2001: 253). Hayretî’nin tasavvufî kişiliğinin yanında zevk ve keyif verici maddelerle güzellere düşkünlüğü kalenderî yapısıyla açıklanabilir. Bu bağlamda “*Bezm-i ‘aşkında şurâhîyi kenâr eyleyem / Hayretî câm-ı şarâb ile olalum leb leb*” beytinde Hayretî’nin şarap gibi zevk ve eğlence veren keyif verici maddelerle mest ve hayran olma arzusu dikkat çekmektedir.

Şiirlerinde Rumeli şehirlerinin hususiyetlerini ve serbest aşklarını açık ve laubali bir tarzda terennüm eden Hayretî, çok orijinal bir şairdir (Köprülü, 2003: 397). Rumeli coğrafyası, duygu dünyasını ifade eden kendine has söylemlerin olduğu bir yöredir. Bu bölgede yaşayan şairlerin ortak bir ses dünyası ve olaylar karşısında kullandıkları ünlem ve hitaplar bulunmaktadır. “Rumeli’de samimi bir söyleyiş, senli-benli ve belki biraz da laubali bir hitap kullanımı yoğunluktadır” (Çeltik, 2013:181). Gazelin birinci beytinin ikinci dizesindeki “*Ḳaddüñe öykineyin dir imiş hâyy edeb*” dizesindeki günlük hayatta şaşkınlık ve hayret bildiren “*hâyy*” seslenme ünlemi Hayretî’nin samimi ve laubali üslubuna güzel bir örnektir. “*Ne iki bu hareket serv ile şimşâda ‘aceb’*” dizesindeki “*aceb*” soru zarfıyla şair sorgulama yoluyla okuyucuları şiirin mana atmosferine katmakta ve senli-benli konuşma havasıyla samimi bir söyleyiş tarzı ortaya koymaktadır.

İlk gazelde belirttiğimiz gibi Hayretî “*ey*” seslenme ünlemini çok sık kullanmakta çoğu zaman şiirin makla’ beytine “*ey*” ünlemiyle başlamaktadır. Ünlemlerin yanında Hayretî’nin bağlaç ve edat kullanımı incelediğimiz iki gazelle örtüşmektedir. İncelediğimiz iki gazelde kullanılan “ile, ki/kim, yahud, dahı, -veş, u/ü” edat ve bağlaçları Hayretî Divanı’nda sıklıkla kullanılan edat ve bağlaçlardır. *Hayretî Divanı*’nda “*u/ü/vü*” bağlacı 788 defa ile en çok kullanılan bağlaçtır. “İle” edatı ise Hayretî Divanı’nda 555 defa ile en çok kullanılan edattır.⁴⁵

Sonuç

Klasik Türk edebiyatının önemli kaynaklarından olan mecmualar; şairlerin bilinen şiirlerinin yanında bilinmeyen şiirlerini barındırması açısından büyük öneme sahiptir. 06 Mil Yz A 3291 numaralı mecmuada bilinmeyen veya divanı olmayan şairlerin şiirlerinin yanında divan sahibi şairlerin divanları dışında kalmış şiirleri de vardır. Söz konusu mecmuanın şairlerin divanlarında bulunmayan şiirlerini ihtiva etmesi mecmuanın değerini artırmaktadır.

06 Mil Yz A 3291 numaralı mecmuada bir gazelin başlığı hariç 27 gazel Hayretî başlığı ve mahlasıyla kayıtlıdır. Kendinden önceki Hayretî başlıklı ve mahlaslı gazele bitişik olarak yazılan 1 gazelin ise başlığı yoktur. Bu gazellerden 25’i *Hayretî Divanı*’nda mevcuttur. Kalan 3 gazelin ise *Hayretî Divanı*’nda bulunmadığı tespit edilmiştir. 3 gazelden 1’i 06 Mil Yz A 3291 ve 06 Mil Yz A 485 numaralı mecmuada kayıtlıdır. 06 Mil Yz A 3291 ve 06 Mil Yz A 485 mecmua 16. yüzyıl şairlerinin şiirlerinin çoğunlukta olduğu şiir mecmualarıdır. Bu gazelin şu ana kadar tespit edilen iki farklı mecmuada Hayretî mahlasıyla kayıtlı olması gazelin 16. yüzyıl şairi Hayretî’ye ait olduğu kanâatini oluşturmaktadır.

06 Mil Yz A 3291 numaralı şiir mecmuasının 3a ve 51a varağında Hayretî mahlasıyla kayıtlı ve *Hayretî Divanı*’nda bulunmayan iki gazel; *Hayretî Divanı* ve

⁴⁵Hayretî Divanı’nda ünlem, edat ve bağlaçların kullanım sıklığı için bkz. Gök, Selim (2017b). *Hayretî Divanı Sözlüğü (Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlük)*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 134.

yararlanılan diğer kaynaklar ışığında incelendiğinde bu gazellerin şekil, muhteva ve ahenk özellikleri yönünden 16. yüzyıl divan şairi Hayretî'nin şiirleriyle müşterek yanlarının olduğu görülmüştür.

Mecmuanın 3a varağındaki gazelin vezni “Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün” *Hayretî Divanı*’nda en çok kullanılan vezindir. 51a’daki gazelin vezni “Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilün” ise *Hayretî'nin Divanı*’nda kullanım sıklığı açısından 3. sıradadır. Bu bağlamda 2 gazelin vezni Hayretî'nin vezin tercihleriyle uyumludur.

Hayretî'nin kafiye ve redif oluşturma tercihinin (ek+kelime) mecmuanın 3a varağındaki gazelle benzediği görülmüştür. Zîrâ Hayretî, tek sestem oluşan kafiye ve rediflerin yerine ek+kelimedem oluşan redif ve kafiyeleri daha çok tercih etmektedir.

51a’daki gazelde Eski Anadolu Türkçesinde kullanılan ve arkaik bir ek olan -uban/-üben zarffil ekini Hayretî'nin sıklıkla tercih etmesi Hayretî'nin yaşadığı yüzyıl da göz önünde bulundurulduğunda bu gazelin Hayretî'ye ait olma olasılığını yükseltmektedir.

37b, 3a ve 51a’daki gazellerin beyitlerinde kullanılan edat, bağlaç ve ünlemlerin (ey, ile, u/ü mi, ki, yahud, dahı) *Hayretî Divanı*’nındaki şiirlerle anlam ve kullanım bakımından benzerlik gösterdiği tespit edilmiştir.

Hayretî'nin ahenk oluşturma unsurlarından asonans, aliterasyon ve kelime tekrarlarını kullanımının 3a, 51a’daki gazellerle benzediği görülmüştür.

Tezkireler ve biyografik kaynaklar tarandığında 16. yüzyılda yaşamış Vardar Yenicali Hayretî dışında “*Hayretî*” mahlasını kullanan başka bir divan şairine “henüz” rastlanmamıştır.

06 Mil Yz A 3291 numaralı mecmuanın 3a ve 51a varağındaki gazellerin *Hayretî Divanı*’nındaki şiirlerle anlam ve şekil bakımından benzerlikler taşıması neticesinde bu iki gazelin 16. yüzyıl divan şairi Hayretî'ye ait olduğu sonucuna varılmıştır. Mecmualardan elde edilen yeni veriler Hayretî ile ilgili bilgilerin güncellenmesini sağlayacaktır.

Kaynakça

AKSU, Hüsamettin (1998). “Hurûfilik”, *TDVİA*, C. 18, İstanbul: TDV. Yayınları, s. 408 412, <https://islamansiklopedisi.org.tr/hurufilik> [Erişim tarihi:13.06. 2020]

ARI, Ahmet (1987). *Hayretî Divanı'nda Sevgili ve Sevgilinin Fizikî Yapısı ile İlgili Özellikleri*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

AYAN, Hüseyin (2014). *Nesîmî: Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Türkçe Divanı'nın Tenkitli Metni*, Ankara: TDK Yayınları.

AYDEMİR, Yaşar (2000), *Behiştî Dîvânı*, Ankara: MEB Yayınları.

- AYDEMİR, Yaşar (2007). “Metin Neşrinde Mecmuaların Rolü ve Karşılaşılan Problemler”, *Turkish Studies/Türkoloji Araştırmaları, II* (3), s. 123-133.
- AZAMAT, Nihat (2001). “Kalenderiyye”, *TDVİA*, C. 24, İstanbul: TDV. Yayınları, s. 253-256, <https://islamansiklopedisi.org.tr/kalenderiyye> [Erişim tarihi: 14.06.2020].
- AZAMAT, Nihat (2009). “Sârbân Ahmed”, *TDVİA*, C. 36, İstanbul: TDV. Yayınları, s.132, <https://islamansiklopedisi.org.tr/sarban-ahmed> [Erişim tarihi: 14.06.2020].
- CANIM, Rıdvan (2018). *Tezkiretü’ş-Şu’arâ ve Tabsiratü’n-Nuzamâ*, Ankara: KTB. Yayınları, e-kitap: <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/60327,latifi-tezkiretussuara-ve-tabsiratun-nuzamapdf.pdf?0>. [Erişim tarihi: 12.04.2020].
- ÇAVUŞOĞLU, Mehmet (1979). *Amrî Dîvan Tenkidli Basım*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- ÇAVUŞOĞLU, Mehmet (1980). *Vasfî Dîvan Tenkidli Basım*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- ÇAVUŞOĞLU, Mehmet (1977). *Yahyâ Bey Dîvânı*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- ÇAVUŞOĞLU, Mehmet- M. Ali Tanyeri (1981). *Hayretî Divan Tenkidli Basım*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, (<http://groups.yahoo.com/group/metinbankasi>, Dec. 31. 2004 versiyonu).
- ÇELTİK, Halil (2013). *Rumeli Şairlerinin Şiir Dünyası*, Ankara: Kurgan Edebiyat Yayınları.
- ÇINARCI, Mehmet Nuri (2015). “Söz Meydanında İki Hükümdar: Kanunî Sultan Süleyman’ın ve Şah Tahmasb’in Müşâ’aresi”, *Tarih Okulu Dergisi*, S. 8, s.187-210.
- DEMİREL, Şener (2003). “16.yüzyıl Divan Şairlerinden Hayretî ve Devriyye Benzeri Bir Gazelinin Açıklaması”, *Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.13/1, s.89-100.
- GIYNAŞ, Kamil Ali (2011). “Şiir Mecmuaları Hakkında Yapılan Çalışmalar Bibliyografyası”. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, S. 25, s. 245-260.
- GIYNAŞ, Kamil Ali (2017). *Pervâne Bey Mecmuası*, Ankara: KTB. Yayınları, [www.kulturturizm.gov.tr](http://ekitap.kulturturizm.gov.tr) <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr>. [Erişim tarihi: 10.05.2020].
- GÖK, Selim (2017a). 16. Yüzyıl Şâiri Hayretî’nin Yayımlanmamış Bir Gazeli ve Bu Gazelin Şâirin Divanındaki Gazelleriyle Mukâyesesi, *Journal of Turkish Language and Literature*, V.3, issue:1, s. 84-98.

- GÖK, Selim (2017b). *Hayretî Divanı Sözlüğü (Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlük)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- GÖKKAYA, Recep (2017). *16. Asır Şairlerinden Seyrî ve Dîvân'ı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- GÖLPINARLI, Abdülbaki (2014). *Nesîmî, Usûlî, Rûhî*, İstanbul: Kapı Yayınları.
- GÜRBÜZ, İncinur Atik (2018). *Mecmû'atü'l-Letâif ve Sandûkatü'l-Maârif (İnceleme-Tenkitli Metin-Şair ve Şiir Dizini)*, Ankara: KTB. Yayınları, www.kulturturizm.gov.trhttp://ekitap.kulturturizm.gov.tr. [Erişim tarihi: 10.05.2020].
- GÜRBÜZ, Mehmet (2018). *Sultân-ı Hübâna Münasib Eş'âr (İnceleme-Metin-Şair ve Şiir Dizini)*, Ankara: KTB. Yayınları, www.kulturturizm.gov.trhttp://ekitap.kulturturizm.gov.tr. [Erişim tarihi: 10.05.2020].
- GÜVEN, Hikmet Feridun (1988). *Hayretî Divanı'nda Kozmik Âlem ve Zaman*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- İPEKTEN, Haluk, Günay Kut, Mustafa İsen, Hüseyin Ayan, Turgut Karabey (2017). *Sehî Beg Heşt Bihişt*, Ankara: KTB Yayınları, <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/56165,hest-bihistpdf.pdf?0> [Erişim tarihi: 12.04.2020].
- İSEN, Mustafa (2017). *Künhü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı*, Ankara: KTB Yayınları, <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55739,kunhul-ahbarin-tezkirekismpdf.pdf?0> [Erişim tarihi: 12.04.2020].
- KALYON, Filiz (2015). “Nesîmî'nin Dîvânı'nda ve Diğer Kaynaklarda Rastlanmayan Şiirleri”, *Turkish Studies*, V10/16, s. 783-806.
- KARAHAN, Abdülkadir (1966). *Kanuni Sultan Süleyman Çağı Şairlerinden Figani ve Divançesi*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- KARAKOÇ, Karden (2019). *Milli Kütüphane 06 Mil Yz A 3291 Numarada Kayıtlı Şiir Mecmuasının Transkripsiyonlu Metni ve Mecmuaların Sistematik Tasnifi Projesi'ne (Mestap) Göre Tasnifi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Osmaniye: Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- KARTAL, Ahmet (2006). *Basîrî ve Türkçe Şiirleri*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- KESİK, Beyhan (2015). “Kanunî'nin Şah Tahmasb'ın Gazeline Cevabı”, *Sobider-Sosyal Bilimler Dergisi / The Journal Of Social Science*, S. 2, s.203-210.
- KESİK, Beyhan, Zehra Pehlivan, Emre Şengül (2015). “Bir Şiir Mecmuasından Hareketle Muhibbî'nin Yayınlanmamış Şiirleri”, *International Journal of Language Academy*. V. 3/1, s.361-373.

KILIÇ, Filiz, Orhan Kurtoğlu, Tuncay Bülbül, (2008). *Deniz Ali Baba Dergâhı Postnişini Haydar Cemil Baba (Haydarî) ve Şiirleri*, Ankara: GÜ Türk HAMER Yayınları.

KILIÇ, Filiz (2018). *Meşâ'irü'ş-Şu'arâ*, Ankara: KTB. Yayınları, <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/59036,asik-celebi-mesairus-suarapdf.pdf?0> [Erişim tarihi: 12.04.2020].

KÖKSAL, M. Fatih (2009). “Seyyid Nesîmî'nin Yayınlanmamış Şiirleri”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, S.50, s. 77-135.

KÖKSAL, M. Fatih (2017). *Edirneli Nazmî Mecma'ü'n-Nezâ'ir (İnceleme-metin)*, Ankara:KTB.Yayınları,www.kulturturizm.gov.trhttp://ekitap.kulturturizm.gov.tr. [Erişim tarihi: 10.05.2020].

KÖPRÜLÜ, M. Fuad (2003). *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara: Akçağ Yayınları.

LEVEND, Ağâh Sırrı (2014). *Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul: Dergâh Yayınları.

Mecmua, Ankara Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 485.

Mecmua, Ankara Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 3291.

Mehmed Süreyya (1996). *Sicill-i Osmani*, C. 2 (haz. Akbayar, Nuri, - Seyit Ali Kahraman), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

MERMER, Ahmet (2006). *Türkî-i Basît ve Aydınlı Visâlî'nin Şiirleri*, Ankara: Akçağ Yayınları.

ÖZTOPRAK, Nihat (1986). *Hayretî Divanı'nda Bitkiler*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

SARI, Mehmet (1986). *Hayretî Divanı'nda Maddî Kültür Unsurları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

SOLMAZ, Süleyman (2018). *Gülşen-i Şu'arâ*, Ankara: KTB. Yayınları, <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/56733,ahdi-gulsen-isuarapdf.pdf?0> [Erişim tarihi: 12.04.2020].

SUNGURHAN, Aysun (2017). *Tezkîretü'ş-Şu'arâ*. Ankara: KTB. Yayınları, http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/belge/1_83504/kinalizade-hasancelebi-tezkiretusuaara.html. [Erişim tarihi: 12.04.2020].

TARLAN, Ali Nihat (1945). *Hayâlî Bey Dîvânı*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

TARLAN, Ali Nihat (1992). *Necâtî Beg Dîvânı*, Ankara: MEB Yayınları.

TATCI, Mustafa (1986). *Hayretî Divanı'nda Din ve Tasavvuf*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

TATCI, Mustafa (1998a). “Hayretî”, *TDVİA*, İstanbul: TDV Yayınları, C.17, s.61-62. <https://islamansiklopedisi.org.tr/hayreti>. [Erişim tarihi: 05.04.2020].

TATCI, Mustafa (1998b). *Hayretî'nin Dinî-Tasavvufî Dünyası*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

TEMİZKAN, Mehmet (1986). *Hayretî Divanı'nda Âşık*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

TİMURTAŞ F. Kadri (1976). "Küçük Eski Anadolu Türkçesi Grameri", *Türkiyat Mecmuası*, C.18, s. 331-368.

USLUER, Fatih (2019). "Divan Şairleri ve Hurûflük", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi*, S. 23/1, s. 80-104.

YAVUZ, Kemal- Orhan Yavuz (2016). *Muhibbî Dîvânı Bütün Şiirleri (İnceleme-Tenkitleli Metin)*, İstanbul: Bilnet Matbaacılık.

ZÜLFE, Ömer (2006). *On Altıncı Yüzyıl Şairi Selikî ve Şiirleri*, İstanbul: Edebiyât Yayınevi.